

Iemand die zich bezighoudt met tekenen moet ook een beetje weten welke kunststromingen er zijn geweest, hoe deze zijn ontstaan en zich hebben ontwikkeld.

Welke kunstenaars tot deze stromingen kunnen worden gerekend, welke ideeën deze kunstenaars uit willen drukken en met welke middelen zij dit hebben gedaan.

In dit deel vindt u een globaal overzicht van de schilderkunst van de oudheid tot de 20ste eeuw, waarbij in het kort de ontwikkelingen in een bepaalde periode worden aangegeven.

De kunstvormen die worden behandeld zijn voornamelijk: de teken- en schilderkunst en de grafische technieken. Deze vormen van kunst zijn tweedimensionaal en behoren dus tot het platte vlak.

In de volgende delen ga ik, daar wat dieper op in. Veel Lees, onderzoek en kijk Plezier !

Wat er vooraf ging.

Meer dan 2 miljoen jaar geleden in het Oosten van Centraal Afrika ging men van kiezelstenen primitieve werktuigen maken, door er stukjes vanaf te slaan. Deze artefacten werden gemaakt door mensachtige wezens de HOMO HABILIS ofwel (de kundige of handige mens).

Een beter instrument kreeg men door aan weerskanten schilfers af te bikken, waardoor een scherpe rand ontstond. Deze uitvinding werd ongeveer een miljoen jaar geleden in Afrika gedaan en in Azië en Europa circa een half miljoen jaar terug. Deze uitvinding staat op de naam van de **HOMO ERECTUS** ofwel de rechtop staande mens. In China leerde de HOMO ERECTUS het vuur te gebruiken.

Het Kenvermogen.

Het duurde bijna nog een kwart miljoen jaar voordat men stenen bijlen en andere werktuigen met een soort symmetrische vorm ging maken. Het besef van vorm en functie bracht de mens naar een hoger ontwikkelings stadium en hiermee was de **eerste stap** naar het maken van kunst gezet.

Pakweg 125.000 jaar geleden leefde de HOMO SAPIENS NEANDERTHALIS ofwel de Neanderthaler in Europa en West - Azië. Deze soort vervaardigde vele werktuigen, kleurden hun lichamen met rode oker en begroeven hun doden met grafritten bestaande uit wapens en voedsel.

Hun voorstellingsvermogen reikte dus verder dan de waarneembare tastbare omgeving. We kennen hiervan een monument in La Ferrassie in zuidwest Frankrijk. Een grote steen waarin paarsgewijs ronde holten zijn uitgehakt. Het is niet zeker of deze met herdenken of magie te maken hebben, maar het is deze factor het **Voorstellingsvermogen** die de volgende stap (**de tweede stap**) is naar het scheppen van kunst.

Deze ontwikkeling ging door tot de laatste IJstijd in de laatste interglaciale periode (dit is een warmere periode van deze IJstijd)

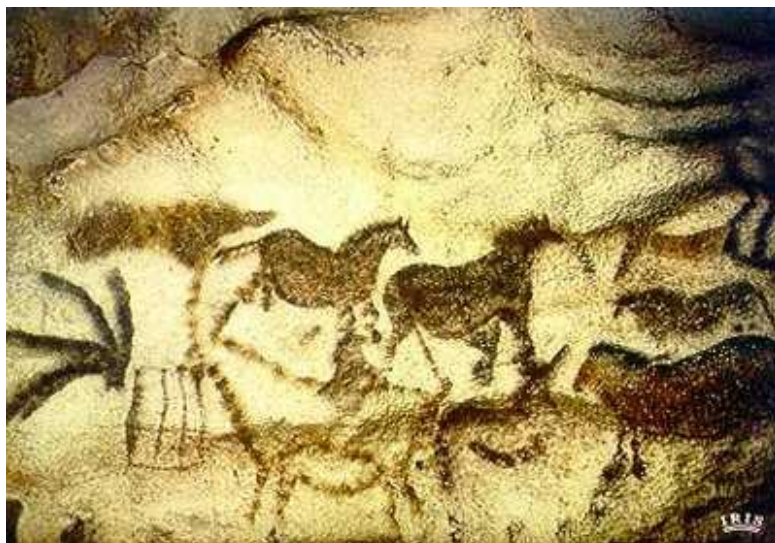
Zo rond 40.000 v. Chr. verdween de Neanderthaler de ondersoort die overleefde was HOMO SAPIENS SAPIENS daar waar wij ook toe behoren de MENS. Deze mensen in het laatste stadium van de IJstijd vervaardigden beeldjes die men als de vroegst bekende kunstvoorwerpen mag beschouwen.

De schilderkunst in vogelvlucht

Ongeveer 30 000 tot 15 000 jaar geleden werden de wanden van diep verscholen grotten beschilderd met dieren zoals bizon, herten en paarden.

In Noord-Spanje en Zuid-Frankrijk zijn grotten gevonden met levendige schilderijen van bizon, paarden, herten en ander wild. Ze zijn zo'n 130 000 tot 15 000 jaar geleden gemaakt. De laatste ijstijd liep toen ten einde en in Zuid-Europa heerste een klimaat dat vergelijkbaar is met dat van het huidige Siberië. Men leefde van de jacht. De mooiste en bekendste voorstellingen zijn die in de grotten van Altamira (Noord-Spanje) en Lascaux (Zuid-Frankrijk), die circa 15000 V. Chr. werden gemaakt. De afbeelding toont een deel van een schildering in Lascaux. De schilder maakte gebruik van zwarte, bruine, gele en rode verven, die vervaardigd werden op basis van verschillende grondsoorten. Met de donkere kleuren werden delen van de omtrek en schaduwen opgezet. Met roodachtige tinten werd vervolgens de rest van het lichaam geschilderd. De voorstelling maakt - de ouderdom in aanmerking genomen - een opvallend natuurgetrouwe, levendige indruk.

Deel van een schildering in de grotten van Lascaux ca. 15.000 v.Chr.

Met welk doel de prehistorische schilderijen werden gemaakt, is niet bekend. In ieder geval waren ze niet slechts versiering, want het is onwaarschijnlijk dat er in de diep verscholen en moeilijk te bereiken grotten gewoond werd. Daarom neemt men aan dat ze een ritueel en magisch doel hadden. Misschien dacht de prehistorische schilder dat hij door het maken van de imitatiedieren een magische kracht kon krijgen over het echte wild.

Deze prehistorische grotschilderingen vormen het begin van een lange traditie waarin de mens de Wereld en zijn ideeën daarover heeft weergegeven op het platte vlak in allerlei Vormen en stijlen.

Egypte

Een Van de Vroegste stijlen die we tegenkomen, is die van het oude Egypte. In de circa 2.500 jaar van deze beschaving (van ongeveer 3000 tot 500 v.Chr.), zou de manier van werken maar weinig veranderen. De Egyptenaren maakten veel in steen gehouwen reliëfs en wandschilderingen, waarmee ze hun graftombes versierden. Ze deden dat in een schematische stijl, met duidelijke contouren en egale kleurvlakken. Perspectief en verkorting kenden ze niet.

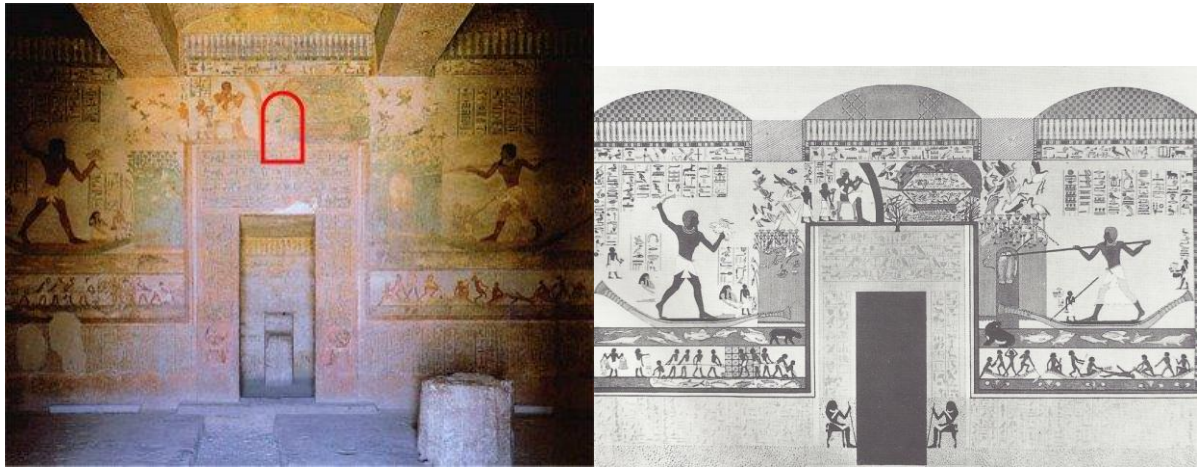
Omstreeks 3000 v.Chr. ontstond aan de oevers van de Nijl de Egyptische beschaving. Het oude Egypte zou, met verscheidene perioden van verval en wederopbloei, tot ongeveer 500 V. Chr. in stand blijven. De oppermachtige farao's en de voornaamste leden van hun hofhouding laten zich in die 2.500 jaar begraven in zeer kostbare graftombes. In het derde millennium (3000-2000) V. Chr. in de bekende piramides, daarna in graftombes die uit de rots werden gehouwen. Bijna alles wat ons van de Egyptenaren bekend is, is afkomstig uit deze graven. De voorstellingen op de reliëfs en Wandschilderingen in de graven waren een afspiegeling van het dagelijks leven van de dode. Afbeeldingen van zijn favoriete tijdsbestedingen en van slaven die hem allerlei gaven brengen. Dit had tot doel de geest (de ka) te verzekeren van dezelfde geneugten die hij tijdens zijn leven gekend had. De stijl Waarin de Egyptenaren Werkten zou in 2.500 jaar maar weinig veranderen. Van de kunstenaar werd niet verwacht dat hij origineel was. Hij moest zich houden aan vaste regels.

We zullen die stijlregels bekijken aan de hand van een reliëf in hout, uit het begin van de Egyptische beschaving het is een portret van een man, genaamd Hesire. Hij was een hoge ambtenaar van farao Zoser. De man is in een houding gezet die in werkelijkheid onmogelijk zou zijn. Het hoofd heeft hij opzij gekeerd, terwijl hij met zijn schouders naar ons toe staat. De benen staan bovendien weer naar rechts en er zijn twee linkervoeten! In werkelijkheid zag Hesire er zo niet uit. De kunstenaar volgde slechts de vaste regels om een mens af te beelden. Dezelfde houding zien we op bijna alle Egyptische voorstellingen. Deze voorstellingswijze was erop gericht ieder onderdeel van de menselijke figuur zo goed mogelijk en van zijn beste kant te laten zien. Daarom zien we het oog van voren (met beide ooghoeken), maar de rest van het gezicht in profiel, met neus en kin van opzij. De voorkant van de schouders en borst komt het best tot zijn recht; die zien we dan ook frontaal. Armen en benen (steeds zijn beide armen en benen volledig afgebeeld) zijn weer duidelijker van opzij. wat de twee linkervoeten betreft: de Egyptenaren gaven de voorkeur aan de duidelijke omlijning van de binnenzijde van de voet, met grote teen en Wreef ; boven de lage buitenzijde. De Egyptische kunstenaar ontleedde de werkelijkheid dus in Verschillende onderdelen en bepaalde vervolgens van

welk standpunt ieder onderdeel het best tot zijn recht kwam, van voren, van opzij of van boven. Ten slotte voegde hij de verschillende onderdelen weer samen tot een geheel. Hij gaf zo duidelijk en zo volledig mogelijk weer wat hij wist over de werkelijkheid en ging niet uit van wat hij zag vanuit een bepaald standpunt.

Muurschildering uit de tombe van Chnemhotep bij Beni Hassan Egypte ca 1900 v. Chr.

Hier zien we een Wandschildering uit circa 1900 v.Chr. We zien dezelfde werkwijze in een wat complexere voorstelling. De schildering bevindt zich in het graf van Chnemhotep, een belangrijke vertrouweling van de farao.

Links zien we Chnemhotep bij de jacht op Watervogels. Hij staat op een bootje en is vergezeld van zijn vrouw, zijn bijzit (tweede vrouw) en zijn zonen. Deze bijfiguren zijn veel kleiner voorgesteld. In Egypte werd de grootte van de figuren bepaald door hun belangrijkheid: hoe belangrijker, hoe groter. Rechts vangt Chnemhotep vissen met een spies. Het Water lijkt tussen de papyrusplanten loodrecht omhoog te lopen. Het is weergegeven volgens het inmiddels bekende Egyptische principe om alles zo goed mogelijk te laten zien. Door het Water van boven af voor te stellen, zorgt de kunstenaar ervoor dat we duidelijk de twee vissen aan de spies zien. Boven de deur vinden we Chnemhotep voor de derde maal. Dit keer vangt hij vogels in een net (ook van bovenaf gezien). Hij staat achter een haag van riet en houdt een touw vast dat verbonden is aan het net. Onderaan zijn nog twee smalle voorstellingen. Links een tafereeltje van vissers die een net vol vissen uit het Water trekken. Rechts wordt iemand die in het water gevallen is, weer aan boord getild. De scènes en de rol van de figuren daarin, worden becommentarieerd en uitgelegd door de toegevoegde hiëroglfen. De voorstelling is in zijn geheel, inclusief hiëroglfen, met veel zorg opgezet. Ieder onderdeel heeft een weloverwogen plaats in het geheel, waarbij veel rekening werd gehouden niet symmetrie. Deze evenwichtige ordening van de verschillende onderdelen tot een eenheid, noemen we compositie. De Egyptische kunst onderscheidt zich hierdoor van de prehistorische schilderijen Waar de dieren nog willekeurig over het vlak werden verdeeld.

Klassieke oudheid

De **Grieken** onderzochten hoe ze de menselijke figuur natuurgetrouw konden weergeven met een illusie van levendigheid en echtheid. Dat lukte niet van de ene op de andere dag, maar vergde ongeveer twee eeuwen, waarin steeds nieuwe vondsten werden ingevoerd. Rond 450 v. Chr. waren de Grieken in staat een levensechte weergave te maken van mens en dier

Grieks, deel van een reliëf van het Parthenon in Athene, ca. 435 v.Chr., Acropolismuseum, Athene.

Daarbij was het nooit hun bedoeling de natuur klakkeloos te volgen. De werkelijkheid werd aangepast aan hun schoonheidsideaal. Helaas is er van de Griekse wandschilderkunst niets over. Maar de ontwikkeling is ook in de reliëfs (bijvoorbeeld in tempels) en de vaasschilderkunst goed te volgen.

De **Romeinen**, die in 30 v. Chr. Griekenland veroverden, waren grote bewonderaars van de Griekse kunst. Zij volgden dan ook het Griekse Voorbeeld, maar lieten niet na er hun eigen karakter aan te geven. Belangrijk zijn de wandschilderingen in de steden Pompeji en Herculaneum, die ons een indruk geven van de verdwenen Griekse wandschilderingen.

Tussen 300 en 500 na Chr. viel het Romeinse Rijk geleidelijk uiteen. De kunstproductie kwam daardoor op een veel lager pitje te staan. Iets van de oude glorie bleef bewaard in het Oost-Romeinse rijk (Byzantium), maar in West-Europa deden de middeleeuwen hun intrede.

Middeleeuwen

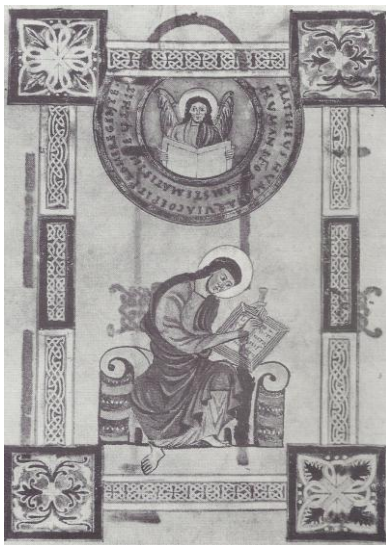
Vanaf circa 300 na Chr. veroverde het Christendom in Europa meer en meer terrein. De kunst van de middeleeuwen vinden we dan ook in de nieuwe Centra van dit geloof: **de kloosters**. Hier werden evangelie- en andere Bijbelboeken gekopieerd (met de hand geschreven) en van illustraties (miniaturen) voorzien: het **Verluchten**. In de zevende en achtste eeuw werden in Ierland miniaturen gemaakt die op geen enkele manier meer herinneren aan de Romeinse kunst. Het zijn ingenieuze Vervlochten lijnpatronen die tot stand kwamen onder invloed van Germaanse en Keltische sierkunst.

Op de volgende pagina ziet men een Iers miniatuur uit de Lindisfarne-gospels ca. 750, British Museum, Londen.

Onder Karel de Grote, de vorst die rond 800 West-Europa tijdelijk tot één rijk wist samen te voegen, greep men weer terug op de natuurgetrouwe stijl van de Romeinen. Maar in de eeuwen die volgden zou de schematische weergave en de nadruk op de omtreklijnen (de lijnvoering) meer en meer terrein winnen.

In de **Romaanse miniaturen** (circa 1000 tot 1200) is de illusie van ruimte zo goed als verdwenen. De figuren worden in krachtige lijnen opgezet en geplaatst tegen een achtergrond van goud of decoratieve kleurvlakken

Romaanse miniaturen uit gezangenboeken ca 1150

Tijdens de **gotiek (circa 1200 tot 1400)** ging men steeds meer aandacht besteden aan de expressie Van de figuren. Er komt bovendien wat meer interesse voor natuurgetrouwheid. In de late gotiek ging het de kunstenaars vooral om gratie en elegantie. Deze richting in de gotiek wordt de **”internationale stijl”** genoemd. De gebroeders van Limburg, die boeken **Verluchtigden**, waren meesters in deze zwierige, elegante stijl.

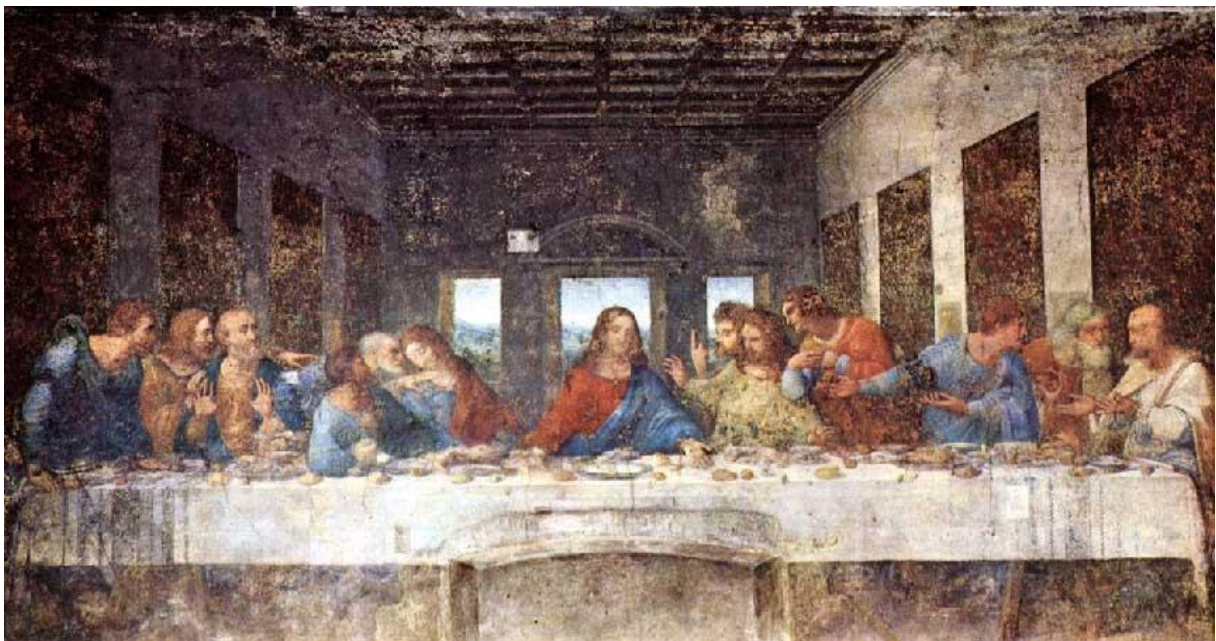
Op de volgende pagina ziet u een afbeelding van de Gebroeders van Limburg, De zondeval en de verdrijving uit het paradijs, uit “Les tres riches heures de duc de Berry”, ca. 1410, Musée Condé, Chantilly.

Renaissance

De opkomst van de renaissance, in de eerste decennia van de vijftiende eeuw in Italië, betekende een volledig nieuwe periode in de geschiedenis. Het was een tijd van onderzoek op allerlei terrein. Voor de schilderkunst waren twee nieuwe ontwikkelingen van belang de hernieuwde interesse voor de klassieke oudheid en de uitvinding van het mathematisch berekende perspectief.

Onder invloed Van de klassieke beeldhouwkunst gingen de schilders aandacht besteden aan de plasticiteit (de vormen en rondingen) Van het menselijk lichaam. En het perspectief gaf hun de mogelijkheid een perfecte illusie van de ruimte weer te geven. Deze illusie van echtheid was iets heel nieuws en moet destijds een geweldige indruk hebben gemaakt. Het hoogtepunt van de renaissance kwam in de vroege zestiende eeuw met Rafael, Leonardo da Vinci, Michelangelo en Titiaan. Buiten Italië drong de renaissance pas eind vijftiende eeuw door. De opkomst van de grafische technieken in Duitsland (houtsnede en kopergravure) zorgde voor een versnelde verspreiding van de nieuwe stijl.

Leonardo da Vinci, Het Laatste avondmaal, 1497, Santa Maria della Grazie, Milaan.

Barok en rococo

De zeventiende eeuw was de eeuw van de barok. De rustige, evenwichtige composities van de renaissance werden vervangen door een meer dramatische stijl die direct wil imponeren. De barokke schilderijen waren heel geschikt voor de grandeur van de zeventiende-eeuwse absolute vorsten en de kerk van Rome. Forse figuren, samengebracht in ingewikkelde composities en geplaatst in sterke licht-donkercontrasten, dat is wat we barok noemen. Vanuit Italië vond deze stijl zijn weg over heel Europa, met Rubens als belangrijkste vertegenwoordiger in de Zuidelijke Nederlanden (het huidige België). Ons land nam een uitzonderingspositie in. Hier werkten de Schilders voor de vrije markt en

specialiseerden zij zich op een bepaald genre: het landschap, portret, stilleven enz. De ontwikkeling van deze aparte genres was nieuw. In de overige Europese landen hield men zich vrijwel alleen bezig met religieuze thema's en onderwerpen uit de klassieke mythologie.

Afbeelding van de Opstand van de Rechtvaardigen ofwel Het Laatste oordeel. Pieter Paulus Rubens.

De imposante kunst van de barok werd in de achttiende eeuw, allereerst in Frankrijk, vervangen door meer speelse soms zelfs pikante kunstwerken. Deze periode wordt aangeduid met de naam **rococo**.

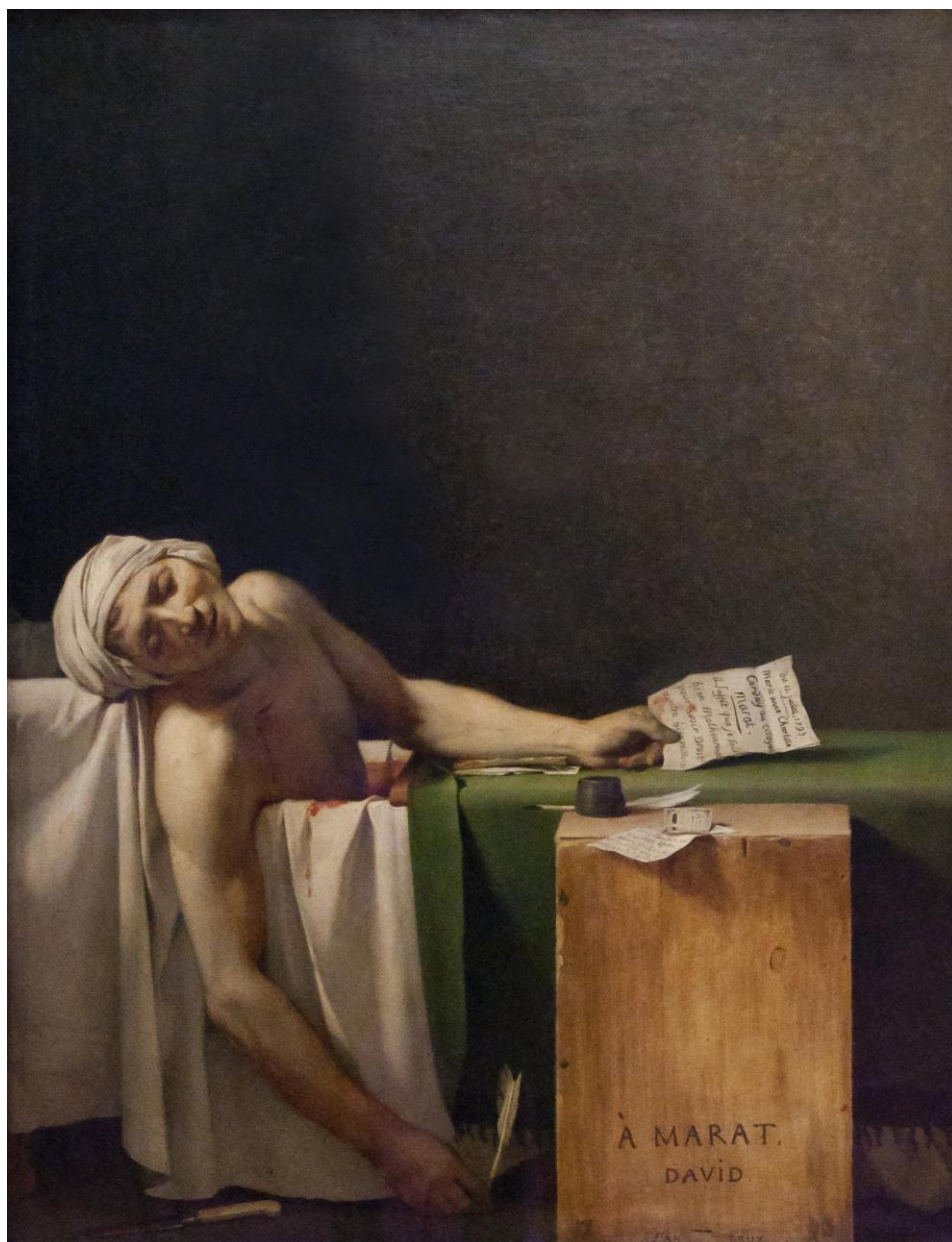

François Boucher, Venus 1751 Metropolitan Museum of Art.

Neoclassicisme en de romantiek

Eind achttiende eeuw kwam een nieuwe groep schilders in verzet tegen de rococo, die zij zagen als een decadente stijl van een overbeschaafde maatschappij die op haar einde was. Zij stelden hier tegenover het **neoclassicisme**, een stijl die opnieuw terugging op de klassieke oudheid. De kunst moest de hogere waarden van het leven uitdragen, de mens moreel verheffen. Dat Vereiste een "zuivere, eerlijke" stijl, zoals die van de Grieken. Een schilder als de Fransman David werkte met duidelijke contouren en overzichtelijke composities. Schilderkunstige trucs en sentiment werden zoveel mogelijk vermeden, omdat men vond dat die alleen maar afleiden.

Jacques Louis David De dood van Marat 1793, Brussel.

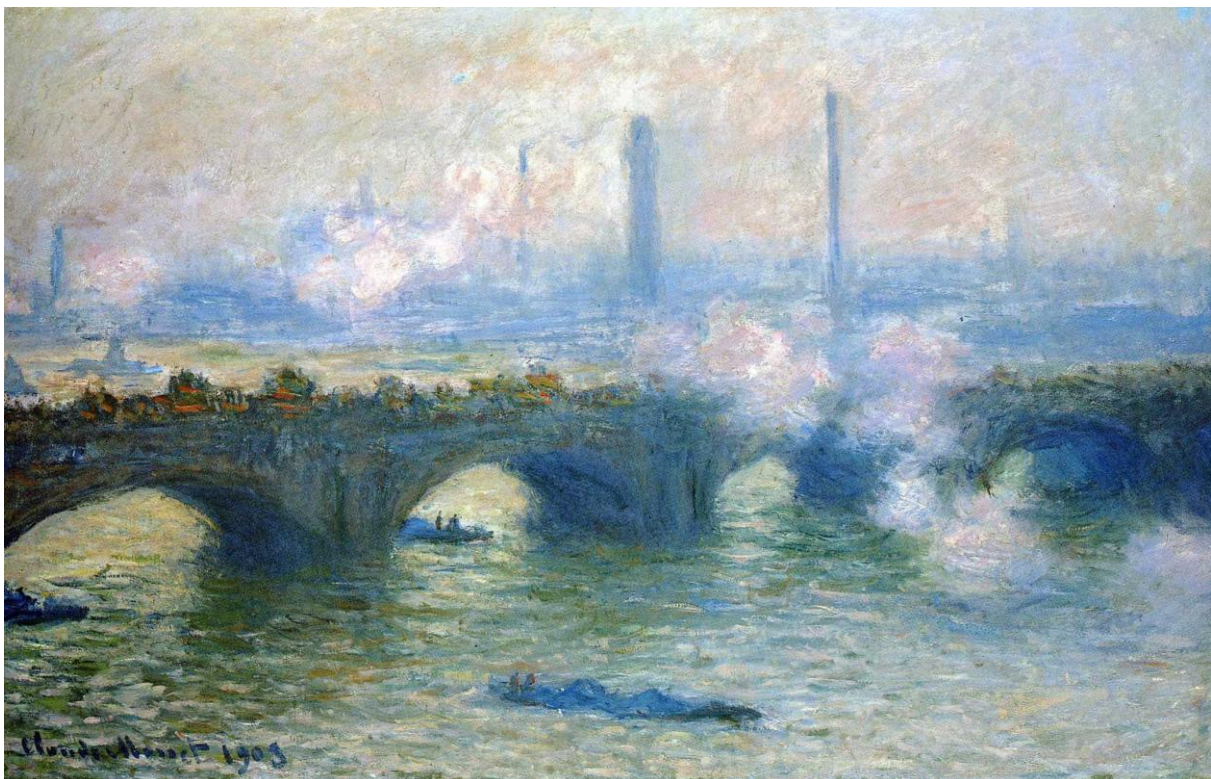

De romantiek en toegepaste kunst.

De "romantiek" is een term waarmee we de Europese cultuur van een groot deel van de negentiende eeuw benoemen. Het gevoel, de emoties en de fantasie kwamen in de belangstelling. Hieraan werd vormgegeven in allerlei stijlen. Sommigen namen Rubens als voorbeeld, anderen de gotiek of de vroege renaissance. In de toegepaste kunst (gebruiksvoorwerpen en de grafische kunsten) leidde de romantiek in Engeland tot de oprichting van de **Arts and Crafts Movement**, een beweging die zich keerde tegen de machinale productie van de opkomende industrie en terug wilde naar het vakmanschap van de ambachtsman uit vroeger tijden. Rond 1900 zou deze beweging overgaan in de **Art Nouveau**, die niet meer terug wenste te gaan op vroegere stijlen, maar geheel nieuwe vormen wilde scheppen.

Impressionisme

De impressionisten brachten eind negentiende eeuw een grote vernieuwing in de kunst. Zij wilden hetgeen het oog waarneemt: de indrukken of impressies van het oog en het veranderende licht vastleggen en weergeven. Het middel waarmee ze dit wilden bereiken was kleur, opgebracht in soepele penseelstreken. Voor het eerst in de geschiedenis kwam het onderwerp van het schilderij op de tweede plaats. Op de afbeelding hieronder ziet u een schilderij van Claude Monet. Waterloo Bridge, London 1903, National Gallery, Washington

De twintigste eeuw

In de twintigste eeuw volgen de verschillende kunststromingen elkaar in snel tempo op. In dit overzicht is het onmogelijk alle stromingen te bespreken en daarom zullen we ons beperken tot een paar belangrijke uit de eerste helft van de eeuw. De schilders van het **expressionisme** keken naar hetgeen er schuilgaat achter de uiterlijke schijn van de dingen. In felle kleuren en brede penseelstreken gaven zij een krachtige expressie van emoties. Ook in zwart-wit houtsnedes wisten zij dezelfde expressie te bereiken. Een voorbeeld hiervan is “De profeet” van Emile Nolde uit 1912.

Anderen lieten zich leiden door de fantasie en het onderbewuste. Zij behoorden tot het **surrealisme**. De werken van de Belgische surrealist **Magritte** zijn hier een voorbeeld van .

Op de volgende pagina ziet u “Dreigend weer” 1928 van Renè Magritte, Collectie Roland Penrose, Londen

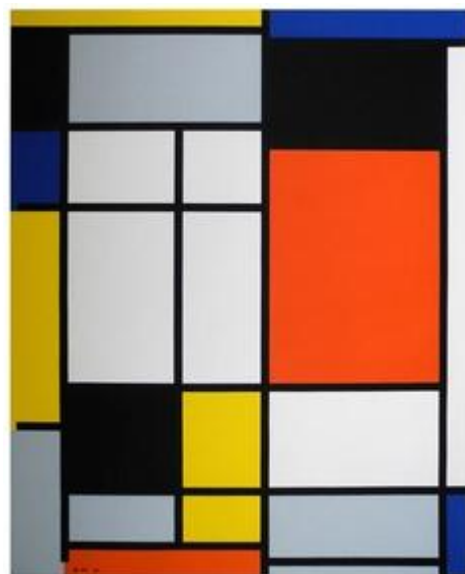
We eindigen hier met de stroming die probeerde het beeld van de werkelijkheid terug te voeren tot de essentie: het kubisme met Pablo Picasso en George Braque in de leidende rol. **De kubisten** deelden het beeld op in **geometrische vormen**. Zij abstraheren de werkelijkheid.

PICASSO

Arlequin et sa guitare

Pablo Picasso, Harlekijn met Gitaar 1918
collectie Lausanne

Piet Mondriaan "Compositie" 1921 Stedelijk
Museum, Amsterdam.

Dit **abstraheren** was één van de belangrijkste ontwikkelingen van de twintigste eeuw en zou leiden tot volledig abstracte kunst. Kunst die niets meer met de zichtbare werkelijkheid te maken heeft.

Mondriaan maakte in de jaren twintig bijvoorbeeld schilderijen die alleen nog bestaan uit horizontale en verticale zwarte lijnen, gecombineerd met vlakken in wit, rood, geel en blauw.